

Jászay Tamás

Üdvözlét Váradnak

MINIÉVAD NAGYVÁRADON

Miután a helyi sajtóban már megjelent, itt sem titkolhatom: ha néhány éve hívtak volna a nagyvárad Szigligeti Színház a(z akkoriban még nem is létező) miniévadját zsűrizni, bizony komoly dilemma elé állítottak volna. Ha megyek, azzal legitimálok egy olyan művészeti irányt, amivel azonosulni lehetetlen, ha nem megyek, akkor könnyen rám fogható, hogy nagyképp és előítéletes vagyok. Nincs értelme persze a *mi lett volna*, ha típusú kérdésfeltevésnek, mindenesetre a várad színház egykori kisvárdai szereplései, ha nem is túlságosan élénken, de mindmáig rémisztő példaként élnek bennem: egy rossz állapotban lévő társulat kiábrándító színvonalú produkciói voltak ezek, borítsa őket a feledés homálya.

Aztán két éve Aradon láttam a már Dimény Levente művészeti vezetése alatt létrejött, Zakariás Zalán rendezte *Hat szereplő...*-t. A Pirandello-darab ideális választás a színházcsinálásról mint mesterségről vallani kívánó, (újra)formálódó társulatoknak, s a korrekt színvonalú előadáson érezhető volt a sokféle hangon megszólaló színészek változtatni akarása. Dimény – aki itt a Fiút alakította igen szuggesztíven – 2009 nyarán a társulat határozott kérésére állt az intézmény élére, ahol két esztendő telt el, hogy tavaly nyáron átadja a művészeti igazgató tisztségét Szabó K. István rendezőnek. Dimény emellett és eközben a társulat vezető színésze maradt (meg a szintén az épületben működő Nagyvárad Táncegyüttes irányítója), Szabó K. pedig az idei évadzáráson megkapta a tagok által megszavazott, a művészszemélyzet harmadik év alatti tagjainak odaítélhető Földes Kati-vándordíját. Mindezek apróságoknak tűnhetnek, valójában azonban azt mutatják, hogy az átmenetnek nem kell feltétlenül véresnek és kíméletlennek lennie, sőt: a kölcsönös bizalomra épülő, kizárólag a minőséget szem előtt tartó kemény munka jótékony hatással van az utóbbi években igen zaklatott állapotban lévő, a nyugalomról és profizmusról sokáig csak ábrándozó társulatra.

Egyről a kettőre – ez volt a 2011/2012-es évad motója, de a május végén Nagyváradon eltöltött öt nap után gyorsan egyértelművé vált, hogy a kezdeti fázison eredményesen túljutott a romokon építkező csapat. A már Szabó K. István művészeti elképzeléseit tükröző évadterv kompromisszumok nélkül számítja a meglévő erőkre úgy, hogy közben merészen (helyenként egyenesen vakmerően) előretekint a lehetséges

Pál Hunor
és Gajai Ágnes
a Liliomfiban

FENT: Gajai Ágnes és Ababi Csilla
az Európa című előadásban

LENT: Ifj. Kovács Levente a Jelenetek
egy kivégzésből című előadásban

Pétru Danci felvételei

folytatás felé (hogy ebben az intézményt fenntartó Bihar Megyei Tanács továbbra is partner lesz-e, a jelen cikk írása idején, vagyis a romániai önkormányzati választások napján egyelőre titok). Akárhogy is, a közönségben jól érzékelhetően partnerre talált az új vezetés: a váradi nézők kíváncsian követik, bátran véleményezik a korábban itt regnáló színházideáltól merőben eltérő új utat.

Ami persze nem tetszik mindenkinek (meghökkenítő, hogy egy helyi sajtótermék rendszeresen felületet ad egy, a színház teljesítményét látatlanul ócsárló, álnéven író szerzőnek), a közönség a lábával szavaz: a város és színháza között valódi, élő kapcsolatot született, kölcsönös figyelemmel fordulnak egymás felé. Ebben a kapcsolatban amúgy még vannak lehetőségek, amelyeket a színház vezetése igyekszik is kiaknázni. A minióvad idejére esett egy kortárs angol dráma felolvasó színházi (valójában a műfaj szűkös keretein túllépő) változata, melyhez a Caryl Churchill-darabot kontextusba helyező referátum és beszélgetés is kapcsolódott, de idesorolható a bemutatókhoz kötődően megjelenő, *Szigligeti* című, mind a kulcsint, mind a belbecset tekintve igényes periodika is, amely interjúk, esszék és tanulmányok révén tágabb rálátást biztosít egy-egy korszakra, szerzőre vagy témára. Hasonlót célzott a minióvad előadásai után megrendezett, Kritikus Óra elnevezésű beszélgetéssorozat is, melyen a Szűcs Katalin Ágnes, Köllő Kata és jómagam alkotta zsűri tagjai, illetve a később Magyarországról csatlakozó kritikuskollégák is elmondták véleményüket vagy kifogásaikat a látottakkal kapcsolatban, egymással vagy akár az igen aktív nézőkkel vitatkozva. Mert vitatkozni van miről: szó sincs arról, hogy kifogástalan előadásokat láttunk volna, viszont az odaadás és a közös tenni vágyás mindegyiken tapintható volt.

De lássuk végre a lényegét, vagyis hogy mi zajlik most a Fellner és Helmer tervezőirodája által jegyzett, nemrégiben pompásan felújított (igaz, itt-ott máris a renoválás kínos hiányosságait mutató) épület nagyszínpadán. No meg azon kívül: Szabó K. a szükségéből erényt kovácsolva az egyelőre nem létező stúdiószínpadot alternatív helyszínekkel helyettesítette, így aztán tartottak már bemutatót a félixfürdői vasútállomáson vagy egy elhagyatott malomban is. Műfaji, tematikai és esztétikai téren egyaránt igen változatos a program: a kötelező operett konvencionális előadása (a Tasnádi Csaba rendezte *Mágnás Miskáról* e hasábokon nincs mit mondanunk), a klasszikus tragédia (*Oedipus*) vagy a kortárs szöveg (*Európa*) formabontó feldolgozása, a kortárs kommersz igényes és meglepően erősen megszólaló bemutatója (*Jelenetek egy kivégzésből*) mellett megtaláljuk a színház névadója, Szigligeti Ede iránti kancsal tisztelgést (*Liliomfi*) is.

Kezdjük mindjárt ez utóbbival, ami nemcsak a minióvadot, de a valódi szezont is megnyitotta múlt ősszel, bizonyos értelemben figyelemzavart a nézőt, hogy mi vár rá ezután a patinás falak között. Keresztes Attila rendezése az idei januári vendégjátékon a József Attila Színházban sem aratott osztatlan sikert; s valóban, a Szigligeti klasszikus komédiájából induló, de attól néha követhetetlenül messzire rugaszkodó geg- és poénaradat legfőbb baja éppen az, hogy minden igyekezet – így Mira János kétszintes, hófehér ajtókra építő, gyakran bejátszatlan tere, Bianca Imelda Jeremias elrajzolt, szellemes jelmezei, Cári Tibor döbbenetesen közhelyes, a társulat több tagján kifogó énekbetétei – ellenére sem érezni rajta a határozott rendezői kezét (dramaturgot sajnos nem tüntet fel a színlap). Mert a darabot ki lehet (sőt alighanem ki is kell) igazítani, de a társulat aktív közreműködésével született monstre ötletalmazásban válogatatlanság szerepelnek egymás mellett az olcsó szöviccek, a színháziak aktuális helyzetére vonatkozó, kissé belterjes poénok és a pazarul kidolgozott jelenetek. És a remek jelenlétek: Kardos M. Róbert játssza Szellemfit, aki itt jóval több Liliomfi vándorszínész társánál, hiszen a cselekmény állandó irányítója, motorja és kommentátora lesz. Kardost a piros bohóc, a fehérre festett arc és a fekete keménykalap a beckett-i bohócéria világába helyezi, s ez a megközelítés akár vezérfonalként is

végighúzódhatna az előadáson. Vagy például az ifjú Schwartznak és atyjának darab végi, briliáns magán-száma: Varga Balázs és Dimény Levente túlhegyes koreográfiával, halálos komolysággal végigvitt, elhúzódó tréfája az előadás messze legüdítőbb jelenete.

Ahhoz, hogy David Greignek, a negyvenes évei közepeéhez közelítő sikeres skót drámaírónak 1995-ös művét, az *Európát* érintő átírás mértékéről nyilatkozni tudjak, ismernem kellene az eredeti, állítólag az előadásban elhangzónál jóval terjedelmesebb szöveget. Ehhez azonban nemigen csinált kedvet mindaz, amivel a felixfürdői vasútállomáson mindösszesen negyvenkét percben szembesültem. A szigorú terminust a mesés erdei helyszín és a nagyváradi pályaudvar között menetrend szerint közlekedő vasútjárat szabja meg (közben azért eltűnődtem azon, hogy vajon a MÁV miféle könyörgés vagy fenyegetés hatására adná kölcsön színházi előadás céljára akár csak egy vagonját is). „Európa” feliratú, sötét függönyök borítják az utasoknak fenntartott vasúti kocsik ablakait, kinézni tilos, a húszperces út során marcona határőrök ellenőrzik az okmányainkat, vagyis a jegyünket: a fiatalok zavarba jönnek, vagy elnevetik magukat, az idősebbekben meg akár kellemetlen emlékeket is ébreszthetnek, ahogy az „iratokat” követelik. És éppen az útközben és a célállomáson érintett vezérszavakhoz, vagyis a határon-inneniséghez és -túliséghez, az otthonhoz és otthonlansághoz, a kisebbségi és többségi léthez, a ki- és bevándorláshoz való személyes közünk, előítéleteink és elfogultságaink provokatív feltárása tehetné igazán emlékezetessé Szabó K. István rendezését. A szövegnek azonban nincsenek valódi mélységei, végig a felszínen evickélünk, s legfeljebb néhány szép, melankolikus pillanattal gazdagodunk, melyek értékéből ráadásul most jelentősen levon a pásztori idillbe kívánczó táj (benyomásom helyességét a színészek megerősítik: az őszi premiernek önkéntelenül is szerves részévé vált a ködös-borongós időjárás).

Az *Európa* (melynek alcíme egyben a műfajmegjelölés szerény háritása: „egy utazás”) nem annyira előadásként, mint inkább egy színészek és nézők szemében egyaránt különleges adottságokkal rendelkező térben zajló próbatételként határozható meg. Másképp és jóval magasabb színvonalon, de szintén helyspecifikus előadás Szabó K. másik rendezése, az *Oedipus*. A Léderer-malom földszintjén és első emeletén zajló előadás az enigma megoldását helyezi a középpontba: a falon világító táblán Oedipus nevét látjuk kereszt-rejtvényszerűen széttörve, a magán- és mássalhangzókat a karnak a térben elszórt, arctalan tagjai döröglik, visszhangozzák. Az emeletről szivárgó fénycsíkok, a lecsorduló lisztptatok, az archaikus környezet megteremti a megfelelő atmoszférát. Önismereti kurzust látunk Oedipusra szabva, aki itt három alakban jelenik meg. A kitett gyermek (Varga Balázs), a kételkedő felnőtt (Dimény Levente) és az öreg, vak bölcs (Dobos Imre) megtestesíti a Szifinx valahai kérdésére éppen Oedipus által adott helyes választ az emberi élet három jellemző koráról. Az előadás pedig mintha az öreg, száműzését töltő király *flashback*-je, Théba polgárait (meg minket) okító visz-

számlékezése volna. Rituális színházat látunk, ahol minden mozdulatnak, minden kiejtett hangnak tétje és értelme van. A malom nem egyszerűen látványos háttér, hanem az értelmezés szerves része: a gabona, a liszt, a belőle gyúrt tészta és az abból sült kenyér konkrét, testi tapasztalatként és átvitt értelmű, gazdag szimbólumokként egyaránt megjelennek. Dimény Levente címszereplője pedig az egyik legkülönösebb Oedipus, akit valaha színpadon láttam: alakításában nyoma sincs a határozott fellépésű, akár az erőszaktól sem visszariadó zsarnoknak, helyette zavarba ejtően, tán túlságosan is emberi, szerény, félnék és értetlen férfit mutat. Csíky Ibolya Tiresiasa amolyan antik Kurázi mamaként, harcias és titokzatos istennőként lesz anyja helyett anyja Oedipusnak. Firtos Edit Iokastéja a megdöbbenő igazság felismerésekor derűsen és megrendülten néz vissza fiára-férfjére: tudja és érti, hogy kimondhatatlan bűnt követtek el, ugyanakkor nem hajlandó megtagadni és elfelejteni azt a boldogságot sem, amit a férfitől kapott.

Az évad leginkább színházszerű előadása Howard Barker nálunk is több feldolgozást megért darabja, a politika és hatalom viszonyát tagláló *Jelenetek egy kivégzésből*. Theodor Cristian Popescu rendezése tisztességes, átgondolt munka, melyben kiválóan érzik magukat a színészek is: az eddig ismertetett előadások kísérletező-útkereső metódusai után itt végre megmutathatták, hogy hagyományos(abb) keretek között is tudnak figyelemre méltó teljesítményt nyújtani. Florin Fieroiu a főszereplő festőnő képzeletében megelevenedő katonák dühödt táncát Vlaicu Golcea barbár dallamaira koreografálta. A látványért felelős Kiss Borbála mives kosztümöket és jelzészzerű díszletet tervezett: a szereplők bokáig érő vízben (elvégre Velencében vagyunk), gomolygó füstben, rácsok és vaskapuk között teszik a dolgukat. A lepantói csata megfestésével megbízott, az élet örömeit habzsoló, képein pedig a legborzalmasabb halállal is kokettáló velencei festőnő, Galactia a Debrecenből itt vendégeskedő Ráckevei Anna alakításában a hatalom szemében riasztóan és érthetetlenül szabad, nem megvásárolható és nem megfélemlíthető művész lesz. Gyilkos iróniáját és provokatív szenvedélyességét a rendszer működtetői képtelenek feldolgozni, de akár csak értelmezni is. Kardos M. Róbert vérbeli reálpolitikust hoz: okkal, ok nélkül kedélyeskedő dózsója annál féltetesebb, minél többet vigyorog. Dobos Imre eszköztelenül, szigorú konoksággal növeli emberen túli erővé az amúgy is mindenható püspököt. A Galactia szeretőjéből annak ellenfelévé váló Carpeta (Pál Hunor) sorsa példázat a hatalomnak lefekvő álművészekre váró elkerülhetetlen végről. A piperkőc és lekezelő udvari embertől az összetört alkoholistaig megrendítő utat jár be Dimény Levente tengernagya. A férfi akkor omlik össze, amikor szembesül saját, Galactia megfestette portréjával, ami korántsem idealizál, épp ellenkezőleg. A (nézők és játszók számára egyformán láthatatlan) festményre pillantva vilámcsapásként szembesül valódi, addig gondosan takargatott arcával, hogy aztán a traumát élete hátralévő részében különböző szeszek társaságában próbálja meg feldolgozni.